

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

Мақала туралы мәлімет

Конференция атауы	«Жастар және ғылым: бүгін мен болашағы» жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы
Сборник	«Молодежь и наука: настоящее и будущее». Сборник материалов Международной научно-практической конференции молодых ученых
Conference	The collection of materials from the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists «Youth and Science: Present and Future»
Өткізілген күні	7 сәуір 2025, Атырау
ISBN	978-601-262-587-5
Жинақтағы жариялану №	099
Жинақтағы беттері	467-472
ӘОЖ/УДК/UDC	ӘОЖ 343.3
Секция	Секция IV. II Адам құқығын қорғау – құқықтық және әділ мемлекет құрудың кепілі/ / Защита прав человека – залог создания правового и справедливого государства
Автор(лар)	Исакулова Айгуль
Мәртебесі	Магистрант
Ғылыми жетекші	Ғылыми жетекшісі, PhD докторы, қауымдастырылыған профессор м.а.– Кулбаева М.М.
Мақала атауы	КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРҒА ҚАРСЫ ЖАСАЛАТЫН ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАРМЕН КҮРЕСУДІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Ескерту: бұл бет сайтқа орналастыру және мақала PDF-ін сәйкестендіру үшін қосылды. Төменде жинақтағы мақаланың түпнұсқа беттері берілген.

половой неприкосновенности несовершеннолетних, полагаем, что внесение предлагаемых нами дополнений будет способствовать устранению имеющихся пробелов в законодательной регламентации уголовно-правовых норм, предусматривающих ответственность за эти правонарушения, что положительным образом скажется на практике их применения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Козаченко И.Я. Уголовное право. Общая часть. М.: Норма, Инфра-М, 1998. 516 с.
2. Уголовный кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 04.04.2025 г.) https://online.zakon.kz/m/document?doc_id=31575252
3. Юрченко Р. Применение судами норм закона Республики Казахстан "О профилактике бытового насилия". Комментарий к Закону Республики Казахстан "О профилактике бытового насилия" <http://adilet.zan.kz/rus/docs/T090000214>
4. Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 11 мая 2007 года № 4 «О некоторых вопросах квалификации преступлений, связанных с изнасилованием и иными насильственными действиями сексуального характера» http://adilet.zan.kz/rus/docs/P07000004S_
5. Закон Республики Казахстан от 11 апреля 2014 года № 188-V ЗРК «О гражданской защите» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000188>

ӘОЖ 343.3

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРҒА ҚАРСЫ ЖАСАЛАТЫН ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАРМЕН КҮРЕСУДІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Исакулова Айгуль

«Құқықтану» білім бағдарламасының 1 курс магистранты

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, PhD докторы, қауымдастырылған профессор м.а.– Кулбаева М.М.

Біздің елімізде, көптеген басқа мемлекеттердегідей, балаларға қатысты қылмыстық зорлық-зомбылық оқиғалары әлі күнге дейін жиі жасырылады. Еуропа Кеңесінің ресми сайтында атап өткендей, қолда бар статистика көрсеткендей, дамыған батыс елдерінде әрбір оныншы бала немесе жасөспірім жыныстық зорлық-зомбылықтың құрбаны болады немесе басқа түрде: инцест, порнография, жезөкшелік, адам саудасы немесе қудалауға ұшырайды. Бұл жағдайлар тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемасына заң шығарушылар тарапынан да, халықаралық деңгейде де, ішкі деңгейде де құқық қорғау органдары тарапынан үлкен көңіл бөлінетіндігін және көрсетілуі керек екенін көрсетеді. Осыған байланысты көптеген шет елдерде қолданыстағы қылмыстық заңнама шеңберінде кәмелетке толмағандарды, оның ішінде зорлық-зомбылықтан қорғауға бағытталған тиісті құқықтық нормалар қолданылады. Шет елдердің қылмыстық заңнамасына жан-жақты талдау жасөспірімнің өміріне немесе денсаулығына зиян келтіретін физикалық зорлық-зомбылық үшін жауапкершілікті белгілейтін нормалардың едәуір мөлшерін анықтайды. [1, 34 б]

Украина, Беларусь Республикасы және Ресейдің қылмыстық заңнамасы сияқты елдерде кәмелетке толмаған адамның өміріне немесе денсаулығына зиян келтіретін физикалық зорлық-зомбылық үшін қылмыстық жауапкершілікті заңнамалық тұрғыдан реттеуге бірыңғай көзқарас жоқ. Жоғарыда аталған елдердің қылмыстық заңнамасына сәйкес, біз кәмелетке толмаған адамды немесе басқа адамды өлтіру, кінәлі адамға біле тұра дәрменсіз күйде болу, сондай-ақ оны ұрлаумен байланысты нормалар үшін қатаң санкцияларды бөліп қарастырамыз. Мысалдар келтірсек: жаңа туған баланың анасын өлтіру (Украинаның Қылмыстық кодексі), трансплантациялау үшін адамның органдарын немесе тіндерін алып тастауға мәжбүрлеу, біле тұра кәмелетке толмаған адамға қарсы жасалған жыныстық ауруды жұқтыру (Беларусь

Республикасының Қылмыстық кодексі); ВИЧ-инфекциясы қасақана кәмелетке толмаған адамға қарсы жасалған (Беларусь Республикасының Қылмыстық кодексі); өзін-өзі өлтіруге немесе қорқыту, қатыгез қарым-қатынас жасау немесе кәмелетке толмаған адамның адамдық абыройын қорлау арқылы өзін-өзі өлтіруге оқталу (Украинаның Қылмыстық кодексі). Отбасында және ТМД-ға мүше емес елдердің қылмыстық заңнамасында кәмелетке толмағандарға қатысты физикалық зорлық-зомбылық қолдану жағдайлары бөлек реттеуге жатады. Мысалы, Жапонияның қылмыстық кодексіне сәйкес денсаулыққа зиян келтірмеген зорлық-зомбылық жағдайында қылмыскер екі жылға дейінгі мерзімге мәжбүрлі дене еңбегімен бас бостандығынан айыруға немесе үш жүз мың иенге дейінгі ақшалай айыппұлға немесе қылмыстық қамауға алуға немесе аз ғана айыппұлға жазаланады [2, 23 б.]. Жапонияның Қылмыстық кодексінің Ерекше бөлімінде отбасыға немесе кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстарға арналған, Жапонияның Қылмыстық кодексінде іс жүзінде теңестірілген тарау жоқ екенін ескеру қажет. Германияның Қылмыстық кодексінде кәмелетке толмағандарға қатысты физикалық зорлық-зомбылық үшін жауапкершілік арнайы ережеде қарастырылған. Осыған сәйкес азаптау, азаптау, денсаулыққа зиян келтіру, сондай-ақ жәбірленушіні күту жөніндегі өз міндеттерін қасақана қараусыз қалдыру, егер бұл әрекеттер он сегіз жасқа толмаған адамға қатысты жасалса, және егер жәбірленуші кінәлінің қамқорлығында болса немесе оның қамқорлығында болса немесе кінәлінің отбасына жатса немесе оған материалдық көмек көрсетуге міндетті кінәлі адамның қарамағына берілсе немесе кінәліге бағынышты болса бұл әрекеттер алты айдан он жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады [3, 55 б.].

Кәмелетке толмағандардың өмірі мен денсаулығына қарсы қылмыстардан басқа, шет елдердің қылмыстық заңнамасы тиісті арнайы нормаларда он сегіз жасқа толмаған жәбірленушілерге қатысты қылмыстық зорлық-зомбылық жасағаны үшін жауапкершілікті де қарастырады. Германия Федеративті Республикасының Қылмыстық кодексінде кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық зорлық-зомбылық жасағаны үшін жауапкершілікті қарастыратын қылмыстық-құқықтық нормалардың едәуір саны бар. Жыныстық әрекетке мәжбүрлеу (зорлау) үшін жауапкершілікті қарастыратын жеке ереже 177 бап болып табылады [4, 78 б.].

Беларусь Республикасының Қылмыстық Кодексінің 167 бабында, қасақана кәмелетке толмағанға (кәмелетке толмаған) қарсы жыныстық сипаттағы зорлау немесе зорлық-зомбылық әрекеттері, ал тиісті баптың 3-бөлігі бойынша, біле тұра кәмелетке толмағанға қатысты жыныстық сипаттағы зорлау немесе күш қолдану әрекеттері жазаланады. Сондай-ақ, кәмелетке толмағандарға жасалған зорлық-зомбылықтың арасында он сегіз жасқа толған адамның күш қолдану арқылы немесе оны қолданамын деп қорқытумен жасалған жезөкшелікке немесе жезөкшелікті жалғастыруға мәжбүрлеуге, үш жылдан бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады. Егер бұл әрекеттерді ата-анасы, мұғалімі немесе кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу жауапкершілігі жүктелген басқа адам жасаса, онда олар жеті жылдан он жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады. Ұқсас санкциялар Украинаның қылмыстық заңнамасында кездеседі, мысалға кәмелетке толмағанды немесе кәмелетке толмағанды зорлау, кәмелетке толмағанды зорлау немесе кәмелетке толмағанға немесе кәмелетке толмағандарға қарсы жасалынған жасөспірім, жыныстық құмарлықты зорлық-зомбылықпен қанағаттандыру, зорлық-зомбылық жасау немесе оны кәмелетке толмағандарға қолданамын деп қорқыту арқылы жезөкшелікке мәжбүрлеу немесе тарту [5, 37 б.].

ҚХР Қылмыстық кодексінде кәмелетке толмағандарға зорлық-зомбылық көрсеткені үшін жауапкершілік қатаңырақ. Оның 234 бабында, он төрт жасқа толмаған қызға қатысты лас әрекеттерді зорлау ретінде қарастырады ең ауыр жазамен жазаланады, яғни. он жылға бас бостандығынан айыру, ал қызды ауырлататын мән-жайлармен (ерекше қатыгездік, қайталап, қоғамдық зорлау, жәбірленушіге ауыр жарақат келтіру, өлтіру немесе зорлау нәтижесінде басқа ауыр зардаптар келтіру) он жылдан астам мерзім, мерзімсіз бас бостандығынан айыру немесе

өлім жазасымен жазаланады. ҚХР Қылмыстық кодексінің 237 б. санкциясы, балаларға қатысты зорлық-зомбылық ең ауыр жазамен жазаланады.

Жапония Қылмыстық кодексінің 177-бабы зорлау үшін кем дегенде екі жыл мерзімге мәжбүрлі физикалық еңбекпен бас бостандығынан айыру түріндегі түрдегі ауыр жазаны қарастырады [6, 26 б.]. Францияның Қылмыстық кодексі жыныстық зорлық-зомбылық үшін ерекше жауапкершіліккәметке толмағандарға қарсы жасалған қылмыстар келесі нормаларда көзделген: 224 б. - зорлау, өнер. 225 б. - жәбірленушінің өліміне әкеп соқтыратын зорлау, өнер. 226 б. - зорлау, егер бұрын болса, сүйемелдеу немесе оның артынан азаптау немесе қатыгездік әрекеттері басталды (өмір бойына бас бостандығынан айыру жазасы қарастырылған); 229 б. - жыныстық агрессия, егер ол он бес жасқа толмаған (жеті жылға бас бостандығынан айыруға жазаланған) жасөспірімге қарсы жасалған болса, зорлау болып табылмайды [7, 13 б.].

Шет елдердің кәметке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылығына және жыныстық бостандығына қарсы қылмыстардың алдын-алу саласындағы қылмыстық заңнамасын салыстырмалы талдау нәтижелерін қорытындылай келе, автор ерекше белгілердің едәуір саны бар деген тұжырымға келеді. Сонымен бірге барлық мемлекеттер жағдайындағы қылмыстық-құқықтық қорғаудың бұл саласы, автордың пікірінше, азды-көпті бірыңғай тәсілдерге ие болуы керек. Бұрын ұсынылған схемаға ұқсас, Жапонияның Қылмыстық кодексінде, Украинаның Қылмыстық кодексінде және Беларусь Республикасының Қылмыстық кодексінде қарастырылған ең қатаң санкциялар ажыратылады. Менің ойымша, балаларға қатысты жыныстық зорлық-зомбылықтың физикалық және психологиялық сипаттағы салдарын тудыратын ерекше деструктивті сипатын ескере отырып, ҚР заң шығарушысы шетелдік заңнамалық реттеудің оң тәжірибесін ескеруі керек. Бұл кәметке толмағандар мен кәметке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылық кепілдіктерін едәуір күшейтеді. Кәметке толмағандарға жасалған физикалық зорлық-зомбылық және қылмыстық зорлық-зомбылық жасағаны үшін жауапкершілік туралы жоғарыда аталған қылмыстық-құқықтық нормалардан басқа, шет мемлекеттердің заңнамасында кәметке толмағандарды тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді тиісінше орындамауда көрсетілген әр түрлі әрекеттердің жазалануы көзделген нормалар да бар.

Беларуссияның Қылмыстық кодексінде қорғаншының немесе қамқоршының құқықтарын асыра пайдаланғаны үшін жауапкершілік баппен қарастырылған. 176 б, оған сәйкес қорғаншылықты немесе қамқоршылықты жалдамалы мақсатта пайдалану немесе қамқоршыларға қатыгездікпен қарау немесе оларды қасақана қамқоршылардың құқықтары мен заңды мүдделерін елеулі бұзуға әкеп соқтыратын қадағалаусыз немесе қажетті көмексіз қалдыру, ең ауыр жазаны көздейді. Беларусь Республикасының Қылмыстық кодексінде кәметке толмаған баланы тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін жауапкершілік туралы арнайы ереже жоқ екенін ескеру қажет. Украинаның заң шығарушысы кәметке толмағандарды тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді орындамауға байланысты қол сұғушылық үшін жауапкершілікті Украинаның Қылмыстық кодексінің 167-бабы және осы жағдайға ерекше назар аудару қажет осындай әрекеттері үшін ең қатаң санкцияларды белгіледі. Ата-аналарының, қамқоршыларының немесе қамқоршыларының баланы немесе оларға қатысты қорғаншылық немесе қамқоршылық белгіленген ауыр балаға қамқорлық жасау туралы заңда белгіленген міндеттемелерді қасақана орындамағаны үшін бірінші көрсетілген норманың санкциясы екі жылдан бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны көздейді. Екінші норма қылмыс ретінде екі жылға дейінгі мерзімге түзеу жұмыстары түріндегі жазаны, қамқоршылықты немесе қорғаншылықты қамқорлыққа алынған адамға зиян келтіру мақсатында жалдамалы мақсатта пайдалану қарастырылған.

Францияның Қылмыстық кодексінің «Кәметке толмағандарға және отбасына қол сұғушылық туралы» VII тарауында, онда кәметке толмағанды 15 жасқа толмаған үшін қалдыру (227-1-бап), кәметке толмаған баланың пайдасына ақша қаражаттары мен жәрдемақыларды төлеуден жалтару (227-3-бап «Отбасынан бас тарту туралы»), кәметке толмаған адамды ұрлау немесе оны заңсыз ұстау (227-5 - 227-11-баптар); баладан бас тартуға

шақыру және бұған делдалдық жасау - 1 жылға дейін бас бостандығынан айыруға және ірі мөлшерде айыппұл төлеуге жазаланады; 15 жасқа дейінгі кәмелетке толмаған баланы тәуекелге қалдыру (227-15-бап); ата-аналардың баланы тәрбиелеу жөніндегі заңнамада белгіленген міндеттерден жалтаруы (227-17-бап). Осылайша, Францияның Қылмыстық кодексінде кәмелетке толмағандарға қарсы әрекеттердің ауқымы өте кең және олар үшін қылмыстық жауапкершілік ҚР Қылмыстық кодексімен салыстырғанда күшейтілген. Сонымен бірге, Францияның Қылмыстық кодексінде кәмелетке толмағандармен жасалатын мәмілелер үшін жауапкершілік нақты анықталмаған және біліктілік сипаттамаларының саны айтарлықтай азайтылған. VII тарауда қарастырылған бірқатар қылмыстар үшін заңды тұлғалар жауапкершілікке тартылуы мүмкін, бұл көрсетілгендей, Ресейдің заңнамалық доктринасына қайшы келеді. Кәмелетке толмағандардың мүдделеріне қарсы қылмыстар үшін жауапкершілік туралы нормаларды біріктіретін арнайы тарау да жоқ. Атап айтқанда, ҚХР Қылмыстық кодексінде, Жапонияның Қылмыстық кодексінде, Нидерланды Қылмыстық кодексінде және басқа да кейбір шетелдік қылмыстық заңдарда мұндай тарау жоқ. Алайда, әділеттілік үшін, шет мемлекеттердің көпшілігі үшін мұндай тараудың қылмыстық заңнама жүйесінде болуы әлі де тән, бірақ оның атауы сәл өзгеше екенін атап өткен жөн.

Қытай Халық Республикасының Қылмыстық кодексінде, көрсетілгендей, кәмелетке толмаған баланың мүдделеріне қарсы қылмыстар үшін жауаптылық туралы жеке тарау, сондай-ақ тиісті емес орындауда көрсетілген әрекеттерді жасағаны үшін қылмыстық жазаны қарастыратын нормалар жоқ. кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу және олармен қатыгез қарым-қатынас жасау міндеттері «Азаматтардың өмір сүру құқығына және азаматтардың демократиялық құқықтарына қарсы қылмыстар» арнайы бөлімінің төртінші тарауында біріктірілген. Бұған бұрын талданған 260 б. сәйкес, ауырлататын мән-жайлар бойынша отбасы мүшелеріне қатыгездікпен қарау қылмыстық жауапкершілікке тартылады, сондай-ақ, сәбилерді күтуге міндетті және ауырлататын міндеттерін орындаудан бас тартқан адамдарға бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны көзделген.

Германияның қылмыстық заңнамасында кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді тиісінше орындамағаны үшін жауаптылық Германия Федеративті Республикасының Қылмыстық кодексінің 171-тармағында «Күтім және білім беру міндеттерін бұзу» қарастырылған. Мысалы, 227-1 б., он бес жасқа толмаған жасөспірімді кез-келген жерде қалдыру үшін, егер бас тарту жағдайлары оның денсаулығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік берген жағдайларды қоспағанда, жеті жылға бас бостандығынан айыруға жазаланады. 227-2 б. сәйкес кәмелетке толмаған адамды он бес жасқа толмағаны үшін оның жарақат алуына немесе созылмалы ауруына әкеп соқтырғаны үшін жиырма жылға бас бостандығынан айыруға жазаланады, ал осындай кәмелетке толмаған адамды өлімге әкеп соқтырғаны үшін отыз жыл қылмыстық жазаға тартылады. 227-15 б. сәйкес, он бес жасқа толмаған кәмелетке толмаған адамды тамақтанудан немесе күтімнен айыру және оның денсаулығына қауіп төндіру әрекеті үшін заңды, табиғи немесе асырап алушы туысқан көтерілісші немесе кез келген адам жасаған кәмелетке толмағанға қатысты ата-ана құқықтарын жүзеге асыратын немесе кәмелетке толмағанға қатысты заңды құқықтары бар басқа тұлға жеті жылға бас бостандығынан айыру жазасына ұшырайды. Көрсетілген қылмыстық іс-әрекет жәбірленушінің қайтыс болуына әкеп соққан болса, отыз жылға қылмыстық-атқару түрмесінде бас бостандығынан айыруға жазаланады (227-16-баптар). Екі жылға бас бостандығынан айыру жазасы табиғи, заңды немесе бала асырап алудан жалтарумен жазаланады.

Айта кету керек, мұндай қылмыстар үшін қылмыстық жауапкершілік балаға қарсы, мысалы, қосарлану (Германия Федеративті Республикасының Қылмыстық кодексінің 171 бабы), баладан бас тартуға шақыру және осы туралы медиация (Франция Қылмыстық кодексінің 22712-бабы), туыстарын қолдау бойынша міндеттерді орындамау (Францияның Қылмыстық кодексінің 227-3-бабы) және т.б., ҚР-ның Қылмыстық кодексінің тарауларында аналогтары жоқ. Әртүрлі елдердің Қылмыстық кодексі баптарының санкцияларына салыстырмалы түрде талдау жасау кезінде олар қарастырған жазалардың түрлері мен

ауырлығында айтарлықтай айырмашылықтар байқалды. Осылайша, Германия Федеративтік Республикасының Қылмыстық кодексінің 170 б. в-тармағында балаларын асырауға қаражат төлеуден жалтару үшін жазалау 3 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру немесе айыппұл түрінде өтіледі. Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің 157-бабы бойынша бұл әрекет жүз жиырмадан жүз сексен сағатқа дейінгі мерзімге мәжбүрлі еңбекке немесе бір жылға дейінгі мерзімге түзеу жұмыстарына немесе үш айға дейін қамауға алуға жазаланады. ҚХР Қылмыстық кодексінің 240-бабы 5 жылға бас бостандығынан айыруға, мерзімсіз бас бостандығынан айыруға немесе өлім жазасына кесіледі.

Бұл жағдайдың бәрі де ҚР-да кәмелетке толмағандардың құқықтары мен мүдделерін нақты қамтамасыз етудегі күрделі проблемаларға қарамастан, көптеген тиісті құқық бұзушылықтар жасағаны үшін санкциялар шетелдік заңнамаларға қарағанда әлдеқайда жұмсақ екендігінің қосымша растауы болып табылады. Кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстарды қылмыстық-құқықтық реттеудің заңнамалық ерекшеліктерін талдау зерттеу авторына келесі тұжырымдарды тұжырымдауға мүмкіндік берді:

1) бір жағынан, шет мемлекеттердің қылмыстық заңдарында көптеген санкциялар үшін жауапкершілік қарастырылған кәмелетке толмағандардың өміріне, денсаулығына, жыныстық бостандығы мен қол сұғылмаушылығына, олардың қалыпты дамуы мен тәрбиесіне зиян келтіретін әр түрлі зорлық-зомбылық қылмыстары;

2) екінші жағынан, жақын және алыс шетелдердің кейбір мемлекеттерінің қылмыстық заңнамасын зерттеу нәтижелері заңнамалық технология тұрғысынан алғанда, шет елдерде кәмелетке толмағандарға қарсы зорлық-зомбылық жасағаны үшін қылмыстық жауапкершіліктің құқықтық реттелуінің сапасы екенін көрсетеді басқа деңгейде;

3) көршілес елдердің барлық зерттелген қылмыстық заңдарында кәмелетке толмағандардың мүдделеріне қарсы қылмыстар үшін жауапкершілік туралы нормаларды біріктіретін арнайы тарау қарастырылмағанын ескеру қажет;

4) көптеген шет мемлекеттердің қылмыстық заңнамасына сәйкес, кәмелетке толмағандардың мүдделеріне қарсы зорлық-зомбылық қылмыстары үшін жаза өте қатал;

4) кәмелетке толмағандарға қарсы тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылдың ҚР-ның Қылмыстық кодексінде және басқа заңдарда бекітілген құқықтық шараларын жетілдіру бағытында отандық заң шығарушы, ең алдымен, халықаралық-құқықтық актілерді ратификациялау және олардың балаларды қорғауға бағытталған нормаларын іске асыруы қажет;

5) осы шаралардың тиімділігін арттыру үшін халықаралық тәжірибені ғана емес, сонымен бірге қылмыстық заңнамада кәмелетке толмағандардың мүдделеріне қарсы қылмыстар үшін жауапкершілік туралы нормалар көзделген жекелеген шет мемлекеттердің тәжірибесін басшылыққа алу қажет.

Қорытындылай келе, қазақстандық құқық қорғау органдарына кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын-алу бойынша жұмысы туралы ақпараттандырылған АҚШ полициясының тәжірибесі пайдалы болар еді. Осы тәжірибені ескере отырып, біз профилактикалық материалдарды баспа беттерінде, теледидарларда және электронды бұқаралық ақпарат құралдарында орналастыруды, учаскелік полиция қызметкерлерінің «электрондық парақтарын» құрып, белсенді жұмыс жасауды пайдалы деп санаймыз, олар өз аймағында тұратын азаматтармен онлайн режимінде тікелей байланыс орнатады.

Ерікті құқық қорғау бірлестіктері көптеген жылдар бойы ақылы және ақысыз негізде сәтті жұмыс істеп келе жатқан ЕО елдерінің тәжірибесі де қызықты. Мұндай бірлестіктерге студенттер мен жастар да қатысады. Мұндай қоғамдық пайдалы қызмет оларды позитивті әлеуметтік мінез-құлыққа және қылмыс жасамау қабілетіне үйретеді. Полицияның қоңырау және бейнебақылау жүйелері де маңызды рөл атқарады. Қазақстанда заңдылық пен тәртіпті қамтамасыз ету, зорлық-зомбылық сипатындағы қылмыстарды анықтау және жолын кесу мақсатында бағдарлама қабылданды, оған сәйкес мамандар «Қауіпсіз аула» бейнебақылау жүйесін жасады, бірақ елді мекендер мен қалалардың барлығы бірдей қамтылмаған. Мысалы,

кейбір қылмыстық аудандарда бейнебақылау жоқ. Бұл шаралар жүзеге асырылған жоқ. Көптеген елді мекендерде жергілікті билік түнде тиісті жарықпен қамтамасыз етуді тиісті деңгейде бақыламайды, олардың болмауы көптеген қылмыстардың өсуіне ықпал етеді.

Қылмыстардың, оның ішінде жасөспірімдер арасындағы құқық бұзушылықтың алдын-алудың тиімді әдісі - бұл қалалар мен облыстардың аумақтық қылмыс карталарын құру және олардың негізінде қауіпсіз навигация әдістерін екі есе қолдану.

Бірқатар шет елдерде сол жерде жасалған қылмыстардың картасы бар ел бойынша қауіпсіз жүріп-тұруға арналған осындай қосымшалар жасалды және өздерін жақсы дәлелдеді. Мұндай қосымшалар жолаушылар үшін ең қауіпсіз маршрутты таңдайды, оларға адамдар жоқ жерлер мен жарықсыз көшелер туралы хабарлайды. Бұл функция сонымен қатар, тіпті онлайн режимінде де полиция мен жедел жәрдемнің автоматты қоңырауларын қамтиды.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында pravstat.kz интернет-платформасында қол жетімді «Қылмыстық құқық бұзушылықтар картасы» жобасы бар. Бұл жобаның мақсаты - азаматтарды жекелеген аймақтардағы және жалпы елдегі қылмыстық ахуал туралы ақпараттандыру. Бұл картаны электронды каталог навигаторы сияқты танымал қосымшаларда қолдануға болады деп ойлаймыз. Құқық бұзушылықтың алдын-алу жүйесінің қолданыстағы тиімділігін арттыру үшін әртүрлі құбылыстар мен процестердің өзара байланысын, сонымен қатар қылмыскердің жеке басын анықтай отырып, қылмысты, оның себептерін бағалаудың жаңа критерийлерін құру қажет.

Құқық қорғау органдарының жұмысына жаңа технологияларды енгізу, учаскелік полиция инспекторларын, кәмелетке толмағандар істері жөніндегі инспекторларды, патрульдік полиция қызметкерлерін қайта даярлау қажет. Сонымен қатар, құқық қорғау органдар медициналық орталықтармен және медициналық мекемелермен тығыз байланыста жұмыс жасауы керек.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Баженов В.А. Профилактическая работа с правонарушителями: Учебное пособие. – М.: Логос-М, 2015. – 116 с.
2. Бижанов Н. Жасөспірімдер мүддесін қорғау-ортақ міндет // Заң және заман.-2017.- №3.-30 б.
3. Жетібаева С. Жасөспірімдердің құқық бұзуға бейім мінез-құлқының қалыптасу себептері // Заң.-№2.-2019.-12-б.
4. Қонақбаева Г. Құқыққа қайшы мінез-құлыққа қарсы іс-қылмыс саласындағы ювеналды саясаттың ерекшелігі // Әділ сот.-№6.-2017.- 42 б.
5. Қоханова А. Кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстық жауапкершілігі // Заң газеті.-№33.-2017.- 46 б.
6. Алексеев С.С. Право: азбука - теория- философия: Опыт комплексного исследования. - МЛ: "Статут", 2009. - 712 с.
7. Нарсеянц В.С. Философия права. - Издательство НОРМА (Изд. Группа НОРМА - ИНФРА), М., 2016.- 256 с.